

Pervot perinteet ja muistamisen politiikka

Kaisa Ilmonen & Tuula Juvonen

Suomen Queer-tutkimuksen Seuran omat pervot perinteet ovat vakiintuneet seuran kymmenen toimintavuoden aikana pienellä vaihtelulla kahteen keskeiseen toimintamuotoon: Turussa järjestettävien pervotutkimuspäivien järjestämiseen ja SQS-lehden julkaisemiseen. Tieteellisten päivien järjestäminen ja tieteellisen lehden julkaiseminen ovat samalla väistämättä osa sellaista identiteettipoliittista toimintaa, joka rakentaa myös queer-tutkimuksen identiteettiä tietynlaiseksi. Tällöin kymmenvuotisen seuran toimittaman lehden juhlanumerossa on myös tarpeen kysyä, millaisen kuvan lehti luo queer-tutkimuksesta ja sen identiteetin rajoista.

SQS-lehden teemanumero Pervot perinteet rakentaa tutkimukselle identiteettiä pohtimalla pervon muistamisen mahdollisuuksia ja rakentamalla paikkaa queermuistille. Vastamuistilla, 'counter-memory', tarkoitetaan postkoloniaalisessa teoriakentässä usein menneisyyden uudelleenmuistamisen tapaa, jossa historiaa tarkastellaan oppositionalisesta tai vaihteoisesta näkökulmasta suhteessa legitimoituun ja autoritaariseen

SQS
1-2/2014

|

Johdanto

Kaisa
Ilmonen
&
Tuula
Juvonen

menneisyyden tulkintaan. Virallisen eliitin muistikuvalla menneisyydestä on alistettu myös alistettujen ryhmien tietoisuus, kuten Gayatri Spivak on toisessa yhteydessä todennut (Spivak 1996, 75). Queermuisti puolestaan monipuolistaa vallitsevan muistin rakenteita tuomalla siihen lisää kerroksellisuutta.

Tämän lehden menneisyyteen kurrottavat tekstit osoittavat, että se, minkä voimme ymmärtää queerin tutkimuksen kohteeksi, on itsessään jatkuvassa muutoksessa. Kuten sosiologi Jukka Lehtosen autoetnografiaan, haastatteluihin ja muistitietokeruun arkistoituihin teksteihin nojaava katsausartikkeli osoittaa, se, keitä esimerkiksi Setan nuorten toimintaan on osallistunut ja mitä toiminnalla on tarkoitettu, on ollut jatkuvassa liikkeessä 1980-, 1990- ja 2000-luvuilla. Liike näkyy esimerkiksi kielenkäytössä, jossa 1980-luvun homonuria seuraavat 1990-luvulla lesbot ja homot, kun taas 2000-luvun nuoret eivät enää määrittele itseään näillä käsitteillä. Siinä missä transsukupuolisuus ei näkynyt aiemmin juurikaan Setan toiminnassa, nyt cis- ja transsukupuolisuus nousevat esiin itsestään selvinä käsitteinä toiminnassa mukana olevien nuorten puheissa.

Autoetnografian sijaan historian tutkija Riikka Taavetti ottaa muistin politiikkaa käsittelevässä artikkelissaan tarkastelunsa kohteeksi lesbokirjoittaja Siirin erilaisista arkistoista löytyvät elämäkerralliset muistelutekstit. Artikkelissaan Taavetti pohtii monipuolisesti sitä, mikä on tutkijan tekemien valintojen rooli suhteessa siihen, millaiset lesboudesta kertovat aineistot voivat yhtäältä päätyä arkistoihin ja toisaalta tutkimuksen aineistoiksi. Lesbouden muistamisen mahdollisuuksia hän tarkastelee poissaolon, etsimisen ja löytämisen näkökulmista. Siirin muisti on eräänlaista vastamuistia suhteessa hegemoniseen muistipolitiikkaan.

Muistaminen ei ole yksinkertaista tai faktuaalista heijastusta tapahtumista. Meitä ympäröivät sosiaaliset rakenteet, kuten arkistolaitoksen kaltaiset virallisen muistin instituutiot, jäsentävät muistamisemme prosessia. Muis-

taminen ei ole täysin yksityinen prosessi vaan julkinen (virallinen) muisti luotaa yksilöllistä muistia eli sitä, mitä ”kuuluu” muistaa millaisenakin tai mitä opimme muistamaan tietynlaisena. Muistamme instituution meille tarjoamia kuvia. Monet historioitsijat kuten Michel Foucault tai Joan Scott ovat pohtineet vallan käytänteitä, jotka muovaavat muistiamme ja käsitystämme menneisyydestä. Tällainen lähtökohta on hedelmällinen queertutkimuksen kannalta. Merkittävää on, miten ”normaali” rakentaa itselleen vieraan *toiseksi* ja muistaa tämän *toisena*. Siitä poikkeava ihminen sen sijaan rakentaa minuuftaan suhteessa tähän toiseuttavaan muistiin. (Ks. esim. Foucault 1980/1977; Scott 1999/1988; Hutton 1993.)

Sen lisäksi, että me tutkijoina tarvitsisimme kipeästi lisää Siirin kaltaisia oman elämänsä kirjureita, tarvitsemme ehdottomasti lisää myös queer-tutkijoita, jotka ymmärtäisivät lesbojen, homojen, bi- ja transihmisten kokemuksia tallentavien tutkimusaineistojen arkistoinnin tärkeyden. Nämä arkistot mahdollistavat tulevaisuuden pervomuistin: esimerkiksi sekä Taavetti että Lehtonen saattoivat kirjoittaa omat tieteelliset artikkelinsa vain sen ansiosta, että heillä oli käytössään arkistoista löytyviä ja jo aiemmin kerättyjä muisteluja ja haastatteluja. Arkistoihin talletetut ja jatkokäytölle avatut haastatteluaineistot voisivat luoda erinomaiset edellytykset ymmärtää heteronormista poikkeavaa elämää entistä laajemmin. Kirjoituksessaan Tuula Juvonen muistuttaa tutkimushaastatteluja tekeviä queer-tutkijoita painokkaasti siitä, että he saattavat hyvinkin olla avainasemassa sen suhteen, että nykyistä digiaikaa elävien ihmisten omasta äänestä jää ylipäänsä mitään jälkiä tulevaisuuteen. Miten haastattelujen arkistointi jatkokäyttöä varten voidaan toteuttaa eettisesti kestävästi, ja miksi aineistojen tallentaminen on queertutkimukselle elintärkeää, selviää Juvosen kirjoituksesta.

Valdemar Melankon teos *Puistohomot*, josta Mari Pajala on kirjoittanut kirja-arvostelun, on erinomainen esimerkki siitä, kuinka aikoinaan tutki-

musta varten kerätty aineisto voi itsessään tarjota merkittävän kurkistusikunan menneeseen maailmaan ja sen pervoihin käytäntöihin. Melankon tutkimustaan varten keräävät havainnot miesten kanssa seksiä harjoittavien miesten alakulttuurista 1960-luvun Helsingissä, samoin kuin niiden alustavat analyysit luovat nykytutkijoille ainutlaatuisen korvaamattoman homohistoriallisen arkiston.

Kulttuurisen muistin tutkija Marita Sturkenin mukaan subjektiivisetkin muistot ovat osa ”kulttuurista muistia”, joka on ajateltava laajempuna verkostona kerronnallisuutta, kieltä, jaettuja kokemuksia, populaarikulttuuria, fantasiaa ja yhteisöllisiä haluja. (Sturken 1999, 233–234.) Se, miten queer tai pervo kulttuuriseen muistiimme kaivautuu tai miten oma pervomuis-timme muokkautuu suhteessa virallisen muistin fantasioihin, riippuu myös jakamistamme muistamisen muodoista.

Kaunokirjallisuus ja runous ovat yksi näistä muistamisen muodoista, muodostaen omanlaisensa arkiston, johon kirjailijat tallentavat väistämättä oman aikansa tunteja myös suhteessa seksuaalisuuteen. Ne osallistuvat queeriin muistamisen kertomuksellistumisen prosessiin. Esimerkiksi suomenruotsalainen kirjailija Christer Kihlman kirjoitti 1900-luvun jälkipuoliskolla autofiktiivisiä teoksia, joissa hän mursi tuohon aikaan vallinnutta homoseksuaalisuudesta vaikenemista tematisoimalla avoimesti miesten välisiä seksuaalisuhteita. Kihlmanin tuotantoa koskevan väitöskirjansa lektiossa kotimaisen kirjallisuuden tutkija Mikko Carlson kuitenkin muistuttaa meitä siitä, että seksuaalisuudet ovat luonteeltaan kontingenteja, ne pakenevat selkeitä dikotomioita ja määrittelyjä. Carlson ehdottaa, että yksityisistä ja intiimeistä asioista kirjoittamisen avaamia yhteiskuntakriittikin mahdollisuuksia voisi kuitenkin lähteä tutkimaan hedelmällisesti tekstuaalisen queer-tilan käsitteen avulla.

Kirjallisuuden tutkija Elsi Hyttinen jatkaa Elvira Willmanin tuotantoa käsittelevässä artikkelissaan pohdintaa siitä, kuinka huomion kiinnittä-

minen kirjoittajan identiteettien sijaan tekstien pervouteen voi auttaa ymmärtämään uudella (queerilla) tavalla pilkkauksia normaaliksi käsitetyn horjumisesta. Artikkelissaan Hyttinen osoittaa, kuinka esimerkiksi 1900-luvun alun suomenkielinen työläiskirjallisuus rakentui erityisessä ja samalla jännitteisessä suhteessa miesten homoseksuaalisuutta koskeviin viitteisiin, jotka puolestaan kietoutuvat siihen, kuinka esimerkiksi luokka, kristinusko, kunnia ja terveys saattoivat tulla ymmärretyiksi. Willman kertomuksellistaa uudelleen työläiskirjallisuuden käsikirjoitusta mieheydestä.

Muistin ja muistamisen kuvaukset kirjallisuudessa korostavatkin usein menneisyyden muuttuvaa luonnetta. Henkilökohtainen käsitys menneisyydestä ei ole annettu, muuttumattomista faktoista rakentuva totuudellinen kokonaisuus, vaan sitä luodaan koko ajan uudelleen muistin avulla. Muisteluun voidaan liittää esimerkiksi epiteetit luovuus, spontaanisuus, subjektiivisuus ja intuitiivisuus, jotka tekevät muistamisesta menneisyyden luovaa rekonstruktiota (vrt esim. Lock 1998, 201). Tällainen luova rekonstruktio auttaa kirjailijaa pääsemään normatiivisen menneisyysnarratiivin yli ja mahdollistaa hänen osallistumisensa menneisyyden ’muistamiseen uudelleen’. Kaunokirjallinen osallistuminen historian kirjoittamiseen tuo esille muistelun potentiaalin muuttaa menneisyyttä. Muistaminen rakentaa intersubjektiivisesti useita erilaisia ”totuuksia” menneisyydestä ja muistelijaa osallistuu menneisyyden jäsentelyyn. (Ks. Lock 1998, 202–203.)

Kotimaisen kirjallisuuden ja erityisesti runouden tutkija Katja Seutu ottaa muisteleman tarkastelun kohteeksi Kihlmanin ikätoverin runoilija Mirkka Rekolan. Muistokirjoituksessaan Seutu muistuttaa meitä siitä, että myös Rekolan voi nähdä kirjoittaneen vaikenemisen perinteestä käsin, mutta myös omalla tavallaan sitä vastaan. Rekolan tuotannon poeettisesti keskeisiä aihepiirejä lähilukemalla Seutu osoittaa, kuinka Rekolan runouudessa nousee esiin omana aikanaan kiellettyjen tunteiden ilmaisemisen

ja peittämisen vuorottelu. Lisäksi Rekolan tuotannon taustalla oleva maailmankatsomus, jossa esimerkiksi yö ja päivä, nainen ja mies nähdään dikotomisten vastakohtien sijaan pareina, jotka ovat aina läsnä samanaikaisesti, kyseenalaistaa myös homoseksuaalisuuden ja heteroseksuaalisuuden hedelmättömän vastakkainasettelun.

(Uudelleen)muistamista (re-membering) on jälkikoloniaalisessa kirjallisuuden tutkimuksessa kutsuttu tuottavaksi fiktiiviseksi voimaksi, joka pystyy erottamaan menneestä merkittäviä osia ja muodostamaan niistä yhteisöllistä ja henkilökohtaista todellisuutta hedelmällisesti selittävän verkoston. Queertutkimuksen yhteydessä perinteiden muistaminen pervosti eli tavalla, joka antaa tilaa pervolle kokemukselle, on osa tällaista uudelleen muistamisen yhdistävää voimaa. Omaelämäkertatutkija Linda Anderson huomauttaakin muistamisen tarjoavan subjektille tilan rakentaa itseään. Hän näkee muistamisen kuvaukset kirjallisuudessa tilana, jossa yksilö ei ole pakotettu mekaanisesti toistamaan menneisyyttä. (Anderson 1997, 12.) Sekä Kihlman, Willman, Rekola, Siiri, Melanko että Lehtonen kirjoittavat menneisyyttä tavalla, joka antaa queersubjektille, pervolle, äänen ja tilaa muistaa.

Kulttuuriantropologin ja biseksuaalisuuden tutkijan Jenny Kangasvuon esikoisromaani *Sudenveri* (2012), jota kirjallisuuden tutkija Sari Miettinen tarkastelee kirja-arviossaan, sijoittuu puolestaan aikaan, jolloin keskustelua käydään jälleen uudesta kirjallisuuden genrestä, suomikumusta. Myös siihen tuntuu liittyvän, ainakin Kangasvuon tapauksessa, jotain pervoa. Tutkimuskentälläkin nousussa olevasta posthumanistisesta käännteestä vaikutteita saaneessa teoksessa outous ei liity enää yksinomaan seksuaalisuuden rajojen häilyvyyteen, vaan myös lajirajojen kyseenalaistumiseen, sillä teoksen päähenkilöinä on muuttuvissa ruumiissaan eläviä ihmisiä. Myös heille muistaminen uudelleen merkitsee yhteyden löytämistä omaan kollektiiviseen identiteettiin.

Romaanit eivät ole ainoa kertomuksellistumisen paikka. Kuten Sturken huomauttaa, myös muistille on ominaista sen tapa kertomuksellistua. Eläessämme kollektiivisessa kokemustodellisuudessa muiden yhteisöme jäsenten kanssa ja puhuessamme yhteistä kieltä, jolla ymmärrämme esimerkiksi muistin merkityksiä, opimme muistamaan ja kertomaan muistomme tietyllä tavalla. Heteronormatiivisessa yhteisössä nämä kertomuksellistumisen tavat saattavat merkityksellistyä erilaisin alistavin dikotomioin. Sturkenin mukaan ”henkilökohtaiset” muistikuvat liikkuvat ja liudentuvat yhdistyen kulttuurisiin ja yhteisöllisiin muistikuviin. Muistikuviamme on siis mahdoton erottaa kulttuurisista ”käsikirjoituksista”, jotka ympäröivät todellisuuttamme eli esimerkiksi sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevista puhetavoista. (Sturken 1999, 238.)

Näihin puhetapoihin tarttuu sukupuolentutkija Sade Kondelin tarkastellessaan suomalaisten transmiesten kokemuksia muuttuvassa ruumiissa elämisestä. Kondelin, samoin kuin Jukka Lehtonenkin, hakee suhdetta tutkimusaiheeseensa myös omakohtaisesta kokemuksesta käsin. Mutta ennen kaikkea hän uudistaa queeriä tutkimusotetta tarkastelemalla keräämiään transmiesten haastatteluja ajankohtaisia materiaalisuuden tutkimuksen lähtökohtia hyödyntämällä. Pohtiessaan transmiesten suhdetta ruumiillisuuteen hän myös dokumentoi transmiesten tapaa kertomuksellistaa suhdettaan ruumiillistettuun subjektiiviseen menneisyyteen. Käsitteellistämällä sukupuolisen identifikaation ja seksuaalisen orientaation keskinäistä dynamiikkaa Kondelin tuo esiin sen kokemuksellisen moninaisuuden, joka queeriin elämään yhdistyy.

Jenny Kangasvuo puolestaan käsittelee mielikuvien, politiikan ja seksuaalisen kokemuksen moninaisuutta suomalaista biseksuaalisuutta käsittelevän väitöskirjansa lektiössä. Hänen tutkimuskysymyksensä koskee biseksuaalisuuden paikkaa ja sen muutosta suomalaisessa seksuaalikulttuurissa noin neljän vuosikymmenen aikana. Biseksuaalisuuden paikka on Kangasvuon

mukaan siirtyillyt ja moninaistunut tarkastelujakson aikana: biseksuaali-suudella ei ole suomalaisessa seksuaalikultuurissa vain yhtä paikkaa, vaan useita, joissa kaikissa se näyttää hieman erilaiselta.

Kokemuksellinen moninaisuus välittyy toivottavasti myös niissä vasta-
muistin kuvissa, joilla olemme halunneet kuvittaa toimittamamme lehden
numeron. Yksityisten ihmisten ottamat kuvat ovat kotoisin työväenmuseo
Werstaan LHBT-kokoelmista, joita kartutetaan jatkuvasti yksityisten lah-
joittajien tekemien kuva- ja esinelahjoitusten avulla.

Tämän lehden kirjoituksista päätellen suomalainen queertutkimus elää
ja voi hyvin. Se ei todellakaan orientoidu vain yhden tarinan varaan, vaan
kurottaa temaattisesti, menetelmällisesti ja teoreettisesti kohti uusia suun-
tia, samalla kuitenkin menneisyyttä eri tavoin hyödyntäen. Queertutkimus
pervouttaa muistamisen politiikkaa ja perinteisiin kytkeytyviä reunaehtoja.
SQS-lehti on tarjonnut tällaisen tutkimuksen julkaisemiselle jo vuosien
ajan ainutlaatuisen hyvät puitteet. Jos haluat kannustaa kymmenvuotiasta
Suomen Queer-tutkimuksen Seuraa jatkamaan tätä työtä vastaisuudessakin,
voit tukea lehden julkaisemista liittymällä seuran jäseneksi. Lisätietoja tästä
löydät seuran kotisivuilta, <http://sqshome.wordpress.com/>

• • •

Suomen Queer-tutkimuksen Seura kiittää professori Marianne Lilje-
strömin johtamaa Suomen Akatemian *Akateemisen feminismin aikajanat*
Suomessa -projektia käsillä olevan lehden julkaisun tukemisesta.

Kirjallisuus

- Anderson**, Linda 1997: *Women and Autobiography in the Twentieth Century. Remembered Futures*. London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.
- Foucault**, Michel 1980/1977: *Language, Counter-Memory, Practice: Selected Essays and Interviews*. Toim. ja känt. Donald M. Bouchard ja Sherry Simon. Ithaca: Cornell University Press.
- Hutton**, Patrick H. 1993: *History as an Art of Memory*. Hanover: University Press of New England.
- Lock**, Helen 1998: ”‘Building Up from Fragments’: The Oral Memory Process in Some Recent African-American Written Narratives.” – Linda Myrsiades & Kostas Myrsiades (toim.), *Race-ing Representations. Voice, History & Sexuality*. Lanham: Rowman & Littlefield Publ. Inc., 200–212.
- Scott**, Joan Wallach 1999/1988: *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press.
- Spivak**, Gayatri 1987: *In Other Worlds. Essays in Cultural Politics*. New York: Routledge.
- Spivak**, Gayatri 1996: *Maailmasta kolmanteen. (Entering the Third World, 1987)*. Suom. Jyrki Vainonen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Sturken**, Marita 1999: ”Narratives of Recovery: Repressed Memory as Cultural Memory.” – Mieke Bal, Jonathan Crewe & Leo Spitzer (toim.), *Acts of Memory. Cultural Recall in the Present*. Hanover: University Press of New England, 231–248.

SQS
1–2/2014

V

Johdanto

Kaisa
Ilmonen
&
Tuula
Juvonen